

Dr. sc. Marina M. Simović, redovna profesorica

sekretar u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske
Fakultet pravnih nauka Panevropskog univerziteta Apeiron u Banjoj Luci

Dr. sc. Azra Adžajlić-Dedović, redovna profesorica

Fakultet za kriminalistiku, sigurnosne studije i kriminologiju Univerziteta u Sarajevu

VLADAVINA PRAVA I ZAŠTITA ŽRTAVA KRIVIČNIH DJELA U BOSNI I HERCEGOVINI – PRIJEDLOG MJERA *DE LEGE FERENDA*

Sažetak: Bosna i Hercegovina je prema Ustavu Bosne i Hercegovine (Aneks 4. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini) demokratska i sekularna država. Sekularna, znači religija izvan državnih i javnih institucija, a demokratska da vlast pripada narodu. Vlast koja služi samo politikama, a ne narodu, ne samo da je urušavanje demokratije, već i zloupotreba moći i vlasti od onih koji bi trebali da "služe" narodu i omoguće zaštitu svih ustavom garantovanih ljudskih prava. Nažalost, upravo zaštita žrtava krivičnih djela u Bosni i Hercegovini najbolji je pokazatelj nerazvijenosti demokratije i neusklađenosti pravne regulative sa evropskom pravnom stečevinom i Ustavom Bosne i Hercegovine, ali i nesposobnosti vlasti u Bosni i Hercegovini da 30 godina nakon rata obezbijede jednaku zaštitu ljudskih prava i posebno pravnu zaštitu žrtava krivičnih djela. Osim toga, vladavina prava podrazumijeva jednakost u pravima i jednako postupanje sa svim građanima. U demokratskim društvima vlast bi trebala biti u "službi građana", a pravosuđe "servis građana" ili "kuća pravde za sve obespravljene" a ne samo oštećene.

Autori analiziraju važeće zakonske odredbe o zaštiti oštećenih i ostvarivanje njihovog prava na naknadu štete u Bosni i Hercegovini radi izmjena krivičnog zakonodavstva i onemogućavanja da se oštećenim uskraćuje pravo na naknadu štete od države ubuduće, tako što se upućuju na ostvarivanje naknade štete od počinioaca u posebnom građanskom postupku nakon okončanja krivičnog postupka, čime se oni sekundarno viktimiziraju i obespravljuju. Bolja i efikasnija zaštita žrtava krivičnih djela omogućava se, smatraju autori, kroz prijedlog mjera *de lege ferenda* i njihovo usvajanje, radi usklađivanja sa međunarodnim standardima. Polazna pretpostavka je da zakoni o krivičnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini uskraćuju žrtvu u pravu na zaštitu, ali i na ostvarivanje naknade štete od države, tako što sa definicijom i pravima oštećenog, prema postojećoj pravnoj regulativi, proizvodi sekundarna viktimizacija žrtava krivičnih djela, ali i povreda prava na pravično postupanje iz člana 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Ustava Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: oštećeni, žrtva, krivično djelo, krivični postupak, vladavina prava.

1. Uvod

“Vladavina prava nije samo formalna primjena pravnih instrumenata, nego takođe vladavina pravde i zaštita svih članova društva od pretjerane moći onih koji vladaju” (Međunarodna komisija pravika).¹ Pravna objektivnost, u svojim različitim aspektima, jeste ono što označava podjelu između vladavine prava i vladavine ljudi.² Definisanje žrtve kao “oštećenog” u krivičnom postupku upravo pokazuje da se bh. društvo ne razvija i da je riječ o vladavini ljudi, a ne vladavini prava.

U demokratskim društvima pravosuđe i sve druge državne i javne službe u službi su građana, a ne vlasti i svaki put kada sistem služi vlasti - riječ je o zloupotrebi vlasti i visokoj korupciji u društvu, koja to društvo udaljava od demokratije - služeći “politikama na vlasti” i zadovoljavanju njihovih, a ne javnih interesa. U ovakvim sistemima “oštećeni” je osoba koja trpi bol, patnju i štetu sa izvršenjem krivičnog djela, dok se sva ostala prava žrtava krivičnih djela zanemaruju jer zakonodavstvo nije u službi građana, već “vladajućih elita”. S tim u vezi, ako je sudeći po zakonodavcu, Bosna i Hercegovina nije napredovala i doživjela društveno-političku transformaciju kao “društvo u tranziciji” i time postali demokratsko društvo, što dokazuje i marginalizacija i sekundarna viktimizacija svih kategorija žrtava i obespravljenih u bh. društvu, a što jasno pokazuje da država nije zaštitnik njenih građana i ljudskih prava u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine ili da nema vladavine prava/zakona.

Vladavine prava nema bez vladavine pravde koja se ostvaruje kroz jednakost u pravima svih građana na cjelokupnoj teritoriji države, ali i u jednakom postupanju prema građanima kako bi im se omogućilo Ustavom garantovana individualna ljudska prava i slobode. Svaki put kada su im ova prava nedostupna, uskraćena ili kada su dostupna samo za neke građane, ne može se govoriti o jednakosti u pravima, niti o jednakom postupanju sa svim građanima ili o postupanju sa građanima bez diskriminacije.

U Izvještaju o vladavini prava za 2020. godinu pod naslovom „Stanje vladavine prava u Evropskoj uniji“ [COM(2020) 580 final], vodeći se univerzalnim vrijednostima i načelima utvrđenima u Povelji Ujedinjenih nacija i međunarodnom pravu, Evropska unija potencira i brani ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava u cijelom svijetu, što pokazuje novi Akcijski plan Unije za ljudska prava i demokratiju za razdoblje 2020–2024.³, što je u skladu s Ciljevima održivog razvoja (UN SDG: 2015⁴). Poboljšanje uključivosti i kvaliteta zakonodavnog postupka važno je za strukturne reforme.⁵ Izmjena i usvajanje bolje krivičnopravne regulative obaveza je “vladajućih” (zakonodavne vlasti) ili države i njenih zakonodavnih i pravosudnih organa prema građanima radi obezbjeđenja

¹ <https://www.eu.me/download/1692/nvo-i-eu/20669/sa...> · PDF file.

² Zvonimir Lauc, *Načelo vladavine prava u teoriji i praksi*, Pravni vjesnik, Osijek, god. 32, broj 3-4, 2016, str. 48.

³ Bruxelles, 25.3.2020., JOIN(2020) 5 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/...>

⁴ Ciljeve održivog razvoja, poznate i pod nazivom „Globalni ciljevi“, usvojile su Ujedinjene nacije 2015. године, kao univerzalni poziv na zajedničku akciju u cilju iskorjenjivanja siromaštva, zaštite planete i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve ljude - najkasnije do 2030. године. <https://www.undp.org/sr/serbia/ciljevi-održivog-razvoja>.

⁵ Fatima Mahmutćehajić, Vedad Silajdžić, *Digitalizacija kompanijskog prava EU u funkciji bolje regulative*, Pregled, Sarajevo, broj 1, 2021, str. 60. DOI: <https://doi.org/10.48052/19865244.2021.1.59>.

njihove pravne i stvarne sigurnosti i zaštite, ali i zaštite ustavom grantovanih ljudskih prava.

Odgovornost države za pružanje pomoći žrtvama, kada je riječ o evropskom pravnom prostoru, na prvom mjestu proizlazi iz obaveza utvrđenih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR), koja se (u pogledu ljudskih prava) direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini. Države potpisnice ove konvencije imaju pozitivnu obavezu da „obezbijede svima u okviru svoje nadležnosti prava i slobode definisane u Konvenciji“, a posebno: pravo na život (član 2), pravo na slobodu i sigurnost (član 5) i pravo na privatni i porodični život (član 8). U državama koje nisu u stanju, kroz zakonodavstvo i postupanje represivnih organa, obezbijediti uživanje ovih elementarnih i ustavom garantovanih prava - ne može se govoriti o vladavini prava/zakona.

U tom kontekstu, u ovom radu polazne hipoteze su da postojeće odredbe *de lege lata* onemogućavaju oštećenog u pravu žrtava krivičnih djela:

- hipoteza 1.: na informaciju;
- hipoteza 2.: na pristup sudu;
- hipoteza 3.: na aktivno učešća u krivičnom postupku;
- hipoteza 4.: na naknadu za pravno zastupanje o trošku države;
- hipoteza 5.: na bezbjednost;
- hipoteza 6.: na pravni lijek (žalba u trećem stepenu);

- hipoteza 7.: na naknadu štete od države svaki put kada je primarna žrtva teško tjelesno ozlijeđena ili preminula izvršenjem krivičnog djela (za sekundarne žrtve ili djecu primarne žrtve).

Navedena prava žrtava krivičnih djela sadržana su sljedećim međunarodno priznatim pravnim dokumenata: (1) Deklaracija Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih djela i zloupotrebe vlasti iz 1985. godine⁶; (2) Victims of crime in criminal procedure, compensation⁷; (3) Rezolucija Komiteta ministara Savjeta Evrope (77) 27 o naknadi štete žrtvama zločina⁵ (CETS 116); (4) Measures of Implementation Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, E/AC.57/1988/3; (5) Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama nasilja (otvorena je za potpisivanje 24. novembra 1983., a stupila je na snagu 1. februara 1988. godine); (6) Recommendation No. R (85) 11 of the Committee of Ministers to member states on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure, od 28. juna 1985. godine⁸; (7) Recommendation Rec(2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims, 14. juna 2006. godine⁹; (8) Okvirna odluka Savjeta EU 2001/220/JHA od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku; (9) Commission of the European Communities, Green Paper – Compensation to crime victims, Brussels, od 28. septembra 2001., COM(2001) 536 final¹⁰; (10) 2006/337/EC: Commission Decision of 19 April 2006 establishing standard forms for the transmission of applications and decisions pursuant to Council Directive 2004/80/EC relating to compensation to crime victims. Uz to, [Uredba \(EU\) broj 1215/2012 o](#)

⁶ U daljem tekstu: Deklaracija. Ne podliježe ratifikaciji jer nije međunarodni ugovor.

⁷ <https://e-justice.europa.eu/>.

⁸ http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf.

⁹ https://www.coe.int/t/dlapil/codexter/Source/CM_Recommendation_2006_8_EN.pdf.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TEXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0536&from>

nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, koja se primjenjuje od 2015. godine, predviđa da žrtva krivičnog djela može podnijeti tužbu radi naknade štete pričinjene krivičnim djelom sudu u kome se vodi krivični postupak protiv učinioca tog krivičnog djela, ako je tako propisano u nacionalnom pravu države članice Evropske unije.

2. Sekundarna viktimizacija žrtava krivičnih djela kao “oštećenih”

U ovom dijelu rada ukratko ćemo predstaviti zaključke i zapažanja do kojih smo došli nakon provedenog viktimološkog istraživanja koja jasno ukazuju na potrebu izmjena odredbi *de lege lata* radi sprječavanja sekundarne viktimizacije žrtava krivičnih djela. Poseban značaj u ovoj oblasti ima i odredba kojom se definiše korpus prava na pravično suđenje (član 6. stav 1. ECHR), povodom koje se Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u više navrata izjašnjavao, potvrđujući obuhvaćenost oštećenog ovim pravom kroz pravo na pristup sudu, ali i pravo na zaštitu prava na suđenje u razumnom roku.¹¹ Odredbe *de lege lata* o “oštećenom” u Bosni i Hercegovini upravo omogućavaju nejednako tretiranje, ali i diskriminisanje pojedinih kategorija žrtava krivičnih djela ili bar njihov nejednak tretman od strane kako zakonodavne tako i pravosudne vlasti u Bosni i Hercegovini, o čemu ćemo opširnije govoriti u nastavku.

Prema članu 21. tačka h) Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH¹² (ZKPFBiH) (“Osnovni pojmovi”), “oštećeni” je osoba kojoj je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo. S druge strane, prema Deklaraciji, pojam „žrtva“ podrazumijeva osobu koja je, samostalno ili kolektivno, pretrpela štetu, uključujući fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak ili značajno narušavanje svojih osnovnih prava, usljed činjenja ili nečinjenja koje predstavlja kršenje nekog od krivičnih zakona zemlje članice, uključujući i one zakone kojima se zloupotreba moći propisuje kao krivično djelo. Zaključujemo da sadašnja definicija “oštećenog” ne omogućava naknadu pretrpljene štete nakon viktimizacije, kako za primarne tako i sekundarne žrtve krivičnih djela, a što je obaveza države ako želi postati članicom Evropske unije prema Direktivi.

Takođe, pojam “oštećeni” ne obuhvata pojmove primarne i sekundarne žrtve, niti obaveza zaštite, pomoći i podrške za ove žrtve u skladu sa evropskom pravnom regulativom. Uz to, osoba se može smatrati žrtvom, prema Deklaraciji, bez obzira na to da li je počinioc krivičnog djela identifikovan, uhapšen, da li mu se sudi ili je osuđen i bez obzira na porodične odnose koji mogu postojati između počinioca i žrtve. “Oštećeni” prava na zaštitu ostvaruje tek pristankom na saradnju u progonu počinioca krivičnih djela, što potvrđuje naše polazne hipoteze da su “žrtve” uskraćene ne samo u pravu na pristup sudu, već i u ostalim pravima, sve do prihvatanja “statusa svjedoka”. Pored toga, svaki put kada “oštećeni” odbija svjedočenje ili učešće u progonu počinioca krivičnog djela - ostaje uskraćen u zakonima propisanim pravima.

¹¹ Miodrag Majić, Tijana Živković i Milorad Marković, *Analiza primjene evropskih standarda o pravima žrtve u krivičnom postupku u zakonodavstvu i praksi Crne Gore*, Savjet Evrope, Podgorica, 2020, str. 7.

¹² “Službene novine Federacije BiH”, br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020.

Pojam „žrtva“ takođe može obuhvatati i užu porodicu ili lica zavisna od neposrednih žrtava, kao i osobe koje su pretrpele štetu prilikom pokušaja da pomognu žrtvi u nevolji ili da spriječe nanošenje štete trećem licu. Odredbe sadržane u Deklaraciji primjenjuju se na sve ljude bez obzira na njihovu rasnu pripadnost, pol, starosnu dob, jezik, vjeru, nacionalnost, političko ili drugo mišljenje, kulturološka ubjeđenja i običaje, imovinsko stanje, rođenje i porodični status, etničko ili društveno porijeklo ili invaliditet, što nije slučaj u Bosni i Hercegovini prema sada važećim odredbama zbog entitetske ustavne diskriminacije drugih i drugačijih (manjinskih naroda). U tom kontekstu, sudski i administrativni mehanizmi moraju se uspostaviti i ojačati tamo gdje je to neophodno, kako bi se žrtvama omogućilo da budu obeštećene putem formalnih ili neformalnih procedura koje su pravovremene, pravične, finansijski dostupne i pristupačne. Žrtve moraju biti obaviještene o svom pravu da traže obeštećenje putem ovakvih mehanizama. Kako bi sudske i administrativne procedure na pravi način odgovarale potrebama žrtve, neophodno je da se:

(a) žrtva mora obavijestiti o svojoj ulozi u postupku, obimu, trajanju i napredovanju postupka, kao i o ishodu slučaja, naročito kada su u pitanju teška krivična djela i onda kada žrtve zahtjevaju ovu vrstu informacija;

(b) žrtvi mora omogućiti da iznese svoje gledište i stav koji se moraju razmotriti tokom one faze postupka koja se odnosi na lične interese žrtve, a bez predrasuda prema optuženom i u skladu sa sistemom nacionalnog krivičnog pravosuđa;

(c) žrtvi mora omogućiti odgovarajuća pomoć tokom čitavog trajanja sudskog postupka;

(d) moraju preduzeti mjere kako bi se neprijatnosti za žrtve svele na najmanju moguću mjeru, zaštitila njihova privatnost, ali i privatnosti porodice žrtava i ostalih svjedoka, te kako bi se primarne i sekundarne žrtve krivičnih djela zaštitile od zastrašivanja i odmazde;

(e) mora izbjeći nepotrebno odugovlačenje u provođenju krivičnih postupaka, kao i izvršavanje odluka kojima se žrtvi priznaje pravo na naknadu štete.

Iako u odredbama člana 228. stav 2. i člana 279. stav 3. upotrebljava izraz „žrtva“, ZKPFBiH ne određuje značenje izraza „žrtva“.

Prema noveliranom Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske¹³ (ZKPRS), „oštećeni“ je lice čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo, dok je lice koje je preuzelo krivično gonjenje od javnog tužioca - „oštećeni kao tužilac“ ili „supsidijarni tužilac”.¹⁴ Iako je ova izmjena zakona poboljšanje položaja žrtava krivičnih djela, ona takođe sužava prava žrtava krivičnih djela.

Definicija „oštećenog” u BiH, prema važećim zakonskim odredbama, ne omogućava njihovu zaštitu niti pravi razliku i posebno definiše primarne i sekundarne žrtve krivičnih djela, što bi trebalo biti orijentir za Bosnu i Hercegovinu u skladu sa Direktivom 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. godine o

¹³ „Službeni glasnik Republike Srpske”, 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021.

¹⁴ S obzirom na to da se ovim zakonskim izmjenama, pored javnog tužioca, uvodi oštećeni kao tužilac, koji pod uslovima propisanim ovim zakonom može preuzeti krivično gonjenje ako javni tužilac nakon potvrđivanja optužnice izjavi da odustaje od krivičnog gonjenja - u članu 16. dodat je stav 2. koji glasi: „Ako tužilac, nakon potvrđivanja optužnice, izjavi da odustaje od optužnice, oštećeni kao tužilac može preuzeti krivično gonjenje pod uslovima propisanim ovim zakonom“.

uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava krivičnih djela, kao i Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP.¹⁵ Ta definicija nije usklađena ni sa Deklaracijom, ali i sa Evropskom konvencijom o naknadi štete za žrtve krivičnih djela nasilja, sastavljene u Strazburu 24. novembra 1983. godine¹⁶. U tom kontekstu, za vladavinu prava izuzetno je važan i ideal povjerenja građana u pravosudne organe.¹⁷, zbog čega je oštećenom neophodno omogućiti da u krivičnom postupku aktivno učestvuje ne samo kroz izjavu o počinioocu krivičnog djela i pod kojim okolnostima je krivično djelo izvršeno.

Pored toga, ZKPFBiH ne sadrži ni generalnu odredbu kojom bi se žrtvama krivičnih djela garantovalo pravo na pristup sistemu krivičnog pravosuđa, kao ni odredbu takve sadržine koja bi se odnosila na oštećenog. Pored toga, ovaj zakon ne predviđa obavezu onoga kome se prijava podnosi da žrtvi – prijaviocu pruži informacije o: proceduri koja će uslijediti nakon podnošenja prijave; njenoj ulozi u toj proceduri; javnim organima i službama koje joj stoje na raspolaganju radi pružanja neophodne pomoći; službama za pomoć žrtvama, vladinim ili nevladinim; pravu žrtve na pravnu pomoć; pravu da traži obeštećenje od učinioaca u okviru krivičnog postupka, kao i mjerama zaštite koje joj mogu biti pružene ako je njena sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba u opasnosti.

Obaveza poučavanja žrtve već u trenutku podnošenja prijave o mjerama zaštite - može se izvesti iz odredbi Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁸, ali samo ako je riječ o žrtvi – svjedoku, odnosno žrtvi – pretpostavljenom svjedoku, ali i to samo za one za koje onaj kome se prijava podnosi procijeni da bi mogli predstavljati tu kategoriju svjedoka.

ZKPFBiH propisuje obavezu tužioca da o neprovođenju istrage i razlozima za to obavijesti oštećenog (kao i podnosioca prijave) u roku od tri dana, te da oštećeni i podnosilac prijave imaju pravo podnijeti pritužbu u roku od osam dana uredu tužioca. Međutim, ovaj zakon ne predviđa mogućnost za oštećenog da sam preduzme gonjenje učinioaca. Ipak, ZKPFBiH “oštećenom” daje pravo da od tužioca traži reviziju odluke o nesprovođenju istrage, i to ne samo u slučaju kada je tužilac odlučio da ne sprovodi istragu nego i onda kada donese odluku o obustavi istrage o kojoj je takođe dužan obavijestiti oštećenog. Osim toga, ZKPFBiH ne obavezuje tužioca da o namjeri povlačenja optužnice obavijesti oštećenog niti daje mogućnost oštećenom da od tužioca traži preispitivanje te odluke, nego samo obavezuje sud da o obustavljanju postupka, usljed povlačenja optužnice, obavijesti oštećenog, što predstavlja uskraćivanje “oštećenog” u pravu na pristup pravosuđu.

U Republici Srpskoj odranije postoji prijedlog za krivično gonjenje, a odnedavno i mogućnost oštećenog da učestvuje u postupku kao supsidijarni tužilac. Nasuprot tome, u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH tužilac je jedini ovlašteni tužilac, dok oštećeni ima na raspolaganju pritužbu, kao slabije pravno sredstvo (u odnosu na supsidijarnu tužbu), koju

¹⁵ SL L 315, 14.11.2012, p. 57–73 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/...>

¹⁶ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2008_06_468.html.

¹⁷ Milica Anđelić, *Vladavina prava između zakona i prakse: implikacije nepovjerenja građana u crnogorsko pravosuđe*, Zbornik radova “Protivrječja savremenog prava”, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo 2022, str. 498–514., str. 512.

¹⁸ Objavljen u “Službenim novinama Federacije BiH”, broj 36/2003.

podnosi uredu tužioca.¹⁹ Izmjenama i dopunama zakona treba predvidjeti da se žrtve moraju odmah informisati o svojim pravima, mogućnostima da dobiju zaštitu i pravni savjet, i to već prilikom prvog kontakta sa policijom i javnim tužiocem. To pravo uključuje i savjete o mogućnostima naknade štete i stalno obaveštavanje o napretku krivičnog postupka. Uz to, policija, odjeljenja javnog tužilaštva i druge organizacije moraju u praksi više pažnje posvetiti kontaktu sa maloljetnim žrtvama, te u tom cilju trebaju biti osmišljeni posebni programi viktimološke obuke.²⁰

2.1. Pregovaranje o krivici

ZKPFBiH sadrži izričitu odredbu koja obavezuje sud da o rezultatima pregovaranja o krivici obavijesti oštećenog. Kako o rezultatima pregovaranja o krivici sud stiče saznanje onda kada mu bude dostavljen sporazum o priznanju krivice, obavještanje oštećenog od strane suda o rezultatima pregovaranja može već tada uslijediti. Ali, kako se navedena odredba nalazi u posljednjem stavu člana koji je posvećen pregovaranju o krivici, ona bi se mogla tumačiti i tako da zakonodavac u stvari obavezuje sud da oštećenog obavijesti o prihvatanju ili odbacivanju sporazuma o priznanju krivnje - kao konačnom rezultatu pregovaranja. Stoga bi bilo neophodno, u nekim slijedećim izmjenama i dopunama ZKPFBiH - preciznije odrediti ovu obavezu suda.

ZKPFBiH ne predviđa ni obavezu tužioca da obavijesti oštećenog o samom postupku pregovaranja o priznanju krivice sa osumnjičenim, odnosno optuženim, niti da u vezi s tim pregovorima zatraži izjašnjenje oštećenog. Iako zaključenje sporazuma između tužioca i osumnjičenog, odnosno optuženog o priznanju krivice ne bi trebalo uslovljavati postojanjem saglasnosti oštećenog, čini se da bi za samu poziciju tužioca u postupku pregovaranja, a naročito, kako bi se žrtvi omogućilo da o tome iznese svoje poglede, bilo neophodno pribaviti o tome stav oštećenog. To izjašnjenje oštećenog bi svakako trebalo sadržavati i informacije tužiocu o tome da li je do tog trenutka osumnjičeni, odnosno optuženi učinio određene napore u pravcu obeštećenja oštećenog.

ZKPFBiH propisuje da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice sud provjerava, između ostalog, i da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu. Očito je da odredba ima za cilj poboljšanje zaštite interesa oštećenog u krivičnom postupku, u ovom slučaju, sprječavanjem zaključivanja i prihvatanja sporazuma o priznanju krivice ukoliko prethodno oštećenom nije pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinskopравnom zahtjevu. S obzirom na mjesto ovog uslova u strukturi zakonske odredbe koja se odnosi na pregovaranje o krivici i njenu cjelokupnu sadržinu, proizilazi da će u slučaju kada ovaj uslov nije ispunjen - sud odbaciti sporazum. Međutim, kako se, prema zakonskim odredbama, u slučaju odbacivanja sporazuma - u odnosnom predmetu zakazuje glavni pretres, čini se da bi bilo bolje zakonom predvidjeti da kada utvrdi da nije ispunjen ovaj uslov, podneseni sporazum o krivici sud vrati tužiocu radi ispunjenja navedene dužnosti prema oštećenom. U protivnom, navedeno zakonsko rješenje, uvedeno u cilju zaštite interesa oštećenog, moglo

¹⁹ Amar Lukavačkić, *Supsidijarna tužba i prijedlog oštećenog za krivično gonjenje - uporednopravni osvrt*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, godina IX, broj 2, 2023, str.196.

²⁰ Nataša Mrvić, *Pravo žrtava na naknadu štete u krivičnom postupku*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2018.

bi se, prolongiranjem okončanja krivičnog postupka, okrenuti protiv njega jer je, po prirodi stvari, i interes oštećenog da se krivični postupak što prije okonča.

2.2. Pravo oštećenog na pristup sudu

Dostavljanje informacija žrtvi, odnosno oštećenom, o daljem toku postupka uglavnom nije zakonom izričito regulisano, pa se o dužnosti organa krivičnog postupka, a, prije svega, suda, u vezi s tim, zaključuje posredno. Tako, na primjer, ZKPFBiH ne sadrži odredbu koja obavezuje sud da o glavnom pretresu (ni o pretresu za izricanje krivičnopravne sankcije) obavijesti žrtvu, odnosno oštećenog. Ukoliko oštećeni ima svojstvo svjedoka, on će na glavni pretres biti pozvan u svojstvu svjedoka. Međutim, moguće je da oštećeni nema svojstvo svjedoka. Iz odredbe koja obavezuje sudiju, odnosno predsjednika vijeća da prije početka glavnog pretresa pouči oštećenog koji još nije podnio imovinskopravni zahtjev - da ga može podnijeti do završetka glavnog pretresa, odnosno da prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva može podnijeti do završetka pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom, mogao bi se izvesti zaključak o obavezama suda da na glavni pretres odnosno pretres za izricanje krivičnopravne sankcije pozove takvog oštećenog ili da ga, barem, obavijesti o glavnom pretresu. O postojanju takve obaveze suda može se zaključiti i na osnovu odredbe koja oštećenom daje pravo na završnu riječ, te odredbe koja obavezuje sudiju, odnosno predsjednika vijeća da po objavljivanju presude pouči, ne samo optuženog, nego i oštećenog o pravu na žalbu.

S obzirom na prirodnu zainteresovanost oštećenog za ishod sudskog postupku povodom krivičnog djela kojim je povrijeđeno ili ugroženo neko njegovo lično ili imovinsko pravo, ZKPFBiH bi trebao izričito propisati obavezu suda da na glavni pretres pozove i žrtvu, odnosno oštećenog ili da ih barem obavijesti o glavnom pretresu. Samo tako će se osigurati pretpostavke za ostvarenje prava žrtve na predlaganje dokaza, na kojem pravu insistira Okvirna odluka Vijeća Evropske unije od 15. marta 2001. o položaju žrtve u krivičnom postupku. Samo dostavljanje izrađene presude oštećenom, uz pouku o pravu na žalbu, na koje ZKPFBiH obavezuje sud - ne može zamijeniti pravo žrtve da bude informisana o odvijanju krivičnog postupka.

ZKP FBiH ne osigurava ostvarenje tog prava žrtve ni u daljem toku krivičnog postupka. O sjednici vijeća drugostepenog suda, pa i onda kada je oštećeni, koji može pobijati presudu samo zbog odluke suda o troškovima krivičnog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu, izjavio žalbu protiv presude - obavještavaju se samo tužilac, optuženi i njegov branilac. Takođe, pošto se na pretres pred drugostepenim sudom shodno primjenjuju odredbe koje se odnose na glavni pretres u prvostepenom postupku, zakon ne propisuje obavezu pozivanja oštećenog na taj pretres ili barem njegovog obavještavanja o tom pretresu.

U vezi s tim, osvrćemo se na pomoćnu hipotezu broj 2, prema kojoj je, prema postojećim zakonskim odredbama, "oštećeni ograničen u pravu na pristup". Naime, nije moguće supsidijarno gonjenje izvršilaca krivičnih djela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti radi zaštite nekog ličnog ili imovinskog prava određenog pravnog subjekta. Postoje i krivična djela bez žrtve, kada svi izvršioci krivičnog dela voljno participiraju u protivpravnoj radnji, kao što je to slučaj kod pojedinih krivičnih djela protiv zdravlja ljudi.

Uplitanje državnih organa (npr. Ured ombudsmana), čije su nadležnosti drugačije u odnosu na tužilaštvo, preuzimanjem progona od strane državnog organa koji nema ustavnu ni bilo koju drugu funkciju (ovlašćenja i prava) u smislu gonjenja izvršilaca krivičnih djela, došlo bi do preplitanja nadležnosti. Ili, do dodjeljivanja one uloge oštećenim koju oni po svojoj definiciji ipak nemaju. Upravo zbog toga postoje ograničenja ili uskraćivanje u ljudskim pravima svih građana koji postanu žrtvama krivičnih djela kroz: ograničenje prava žrtava krivičnih djela prema zakonskim odredbama o “oštećenom”; uskraćivanje i sekundarnu viktimizaciju žrtava krivičnih djela izvršenu definisanjem “oštećenih” kao supsidijarnih tužilaca (prema ZKPRS); nejednako postupanje ili zaštitu garantovanu za različite grupe krivičnih djela; uskraćivanju žrtava krivičnih djela u pravu na pravni lijek; postojanje razlike u zavisnosti od toga da li je došlo do povrede ili ugrožavanja ličnog ili kakvog javnog interesa, te da li je i koliko to u skladu sa evropskom pravnom stečevinom. Radi se o sekundarnoj viktimizaciji žrtava krivičnih djela u kojem učestvuje i pravosuđe.

Postavlja se pitanje šta je za pravdom za sekundarne žrtve? Ili zašto pravosuđe izriče “blage kazne” kada je riječ ne samo o maloljetnoj žrtvi, već i o “nerođenom djetetu kao žrtvi”? Ne prepoznaje se količinu, bola, patnje i štete koje je primarna žrtva pretrpjela (ili obim viktimizacije primarne žrtve) jer zakon o krivičnom postupku ne predviđa izjavu žrtve o uticaju zločina na žrtvu koja bi trebala biti uzeta u obzir prilikom izricanja kazni za počinioce zločina (po uzoru na pravosudni sistem Sjedinjenih Američkih Država).

Prijedlog mjera *de lege ferenda* pretpostavlja uključivanje oštećenog kao supsidijarnog tužioca u krivični postupak.

U Crnoj Gori se u svojstvu privatnog tužioca oštećeni može pojaviti kod krivičnih djela čije se gonjenje preuzima po privatnoj tužbi. Da bi stekao ovo svojstvo, oštećeni je dužan da privatnu tužbu podnese u roku od tri mjeseca od dana kada je saznao za krivično djelo i učinioca, a ovo pravo prošireno je i na određeni broj njegovih pravnih sukcesora, što u Bosni i Hercegovini nije moguće. Osim toga, postojeća procedura u Bosni i Hercegovini nerijetko ostavlja oštećenog u situaciji dodatnog angažovanja, tokom kojeg je potrebno od optužnog koji je oglašen krivim, naplatiti angažovane troškove, što dovodi nerijetko do potpune nemogućnosti njihove naplate. Zbog toga je neophodno:

- uključivanje javnosti u vršenju funkcije supsidijarnog tužioca (prema ZKPRS),
- definisanje izjave o uticaju zločina na žrtvu (“oštećenog”) jer ne postoji izričito predviđena obaveza da se sasluša izjašnjenje oštećenog o uticaju koji je djelo imalo na njega,
- besplatno pravno zastupanje od države za sva maloljetna lica i siromašne;
- da postoji pravo na pravno sredstvo, sa dostavljanjem novih dokaza ili preuzimanjem progona od tužioca jer u značajnom broju slučajeva oštećeni neće biti obaviješten o načinu na koji je postupak okončan, osim u slučajevima kada ima pravo na žalbu, što je nejednako tretiranje oštećenih ili žrtava krivičnih djela. Pored toga, oštećeni će ostati uskraćen u ovom pravu ako u postupku nema svojstvo ovlašćenog tužioca jer mu neće biti dostavljen primjerak izjavljene žalbe niti će od suda biti obaviješten o sjednici vijeća u drugostepenom postupku. To je povreda prava na pravni lijek ili povreda prava na pravično postupanje ili urušavanje “vladavine prava/zakona”;
- da se promijeni postojeća procedura koja nerijetko ostavlja oštećenog u situaciji dodatnog angažovanja. Poseban problem, kada je o zakonskim rješenjima riječ, predstavlja

nepostojanje izričito predviđenog prava oštećenog da bude blagovremeno obaviješten o činjenicama od značaja za njegovu bezbjednost, kao što su podaci o pritvaranju optuženog, njegovom puštanju na slobodu ili bjekstvu.

Pored toga, oštećeni koji nije preduzeo ili preuzeo gonjenje ili je od njega odustao, ne može da podnese ni zahtev za ponavljanje krivičnog postupka. Ako jedan oštećeni započne postupak, ostali mu se mogu pridružiti, ali ako se presuda donese po zahtevu jednog od njih, novog postupka više ne može na osnovu pravila *ne bis in idem*. Riječ je o nejednakom postupanju i sekundarnoj viktimizaciji ostalih žrtava koje nisu podnosile zahtjev, što takođe predstavlja povredu prava na pravično postupanje iz člana 6. ECHR. Uz to, pored prava na naknadu nematerijalne štete, zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, oštećeni u krivičnom postupku po istom osnovu ima pravo i na naknadu materijalne štete, koju može ostvariti podnošenjem tužbe u parničnom postupku kod nadležnog suda, primjenom opštih pravila o naknadi štete. Međutim, ne postoji *lex specialis* zakon koji bi regulisao ovu naknadu štete od države. S tim u vezi, treba formirati fond za isplatu naknade štete žrtavama krivičnih djela koji bi se punio novcem od imovine stečene vršenjem krivičnih djela.

Kada se nadoknada ne može u potpunosti obezbijediti od prestupnika ili iz drugih izvora, države bi trebalo da nastoje da obezbijede finansijsku nadoknadu za: (a) žrtve koje su pretrpele značajna fizičke povrede ili narušavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja kao posljedicu teških krivičnih djela; (b) porodice osoba, a naročito lica izdržavana od strane osoba koje su umrle ili pretrpjele trajna fizička ili mentalna oštećenja usljed viktimizacije. Prva presuda kojom je ESLJP dodijelio pravično zadovoljenje je bila u slučaju *Ringeisen protiv Austrije*²¹, dok se u današnje vrijeme sudska praksa uveliko razvila, pa ima veliki broj slučajeva dosuđenih naknada za štetu na zahtjev aplikanata. U svakom slučaju, treba podsticati osnivanje, jačanje ili širenje djelatnosti nacionalnih fondova za nadoknadu štete žrtvama krivičnih djela i nasilja. Tamo gde je to prikladno, u ovu se svrhu mogu osnovati i drugi fondovi, uključujući i slučajeve gdje žrtva nosi nacionalnu pripadnost države koja nije u poziciji da joj pruži nadoknadu za pretrpljenu štetu.

Prema Nikoliću, ESLJP prihvata mogućnost kaznene odštete u najmanje tri situacije: kada postoje teške povrede ljudskih prava, naročito onda kada se te povrede ponavljaju ili traju duži vremenski period; kada postoji dugotrajno i namjerno neizvršavanje presuda i u onim situacijama kada tužena država ograničava tužiocima pristup Sudu.²² U svim ovim situacijama riječ je o gruboj nepažnji ili namjeri koju ESLJP kažnjava. ESLJP dosuđuje nematerijalnu štetu najčešće kada su povrijeđeni čl. 5, 6, 8. i član 1. Protokola broj 1 uz ECHR. Pravilo 75. Poslovnika ESLJP predviđa način na koji se donosi odluka o pravičnoj naknadi, odnosno naknadi štete.

Naknadu štete od počinioca krivičnih djela nije moguće ostvariti svaki put kada je počinilac krivičnog djela nesolventan. S druge strane, demokratska, a i svaka druga država, dužna je obezbijediti naknadu štete za svoje građane kada su žrtve krivičnih djela i nasilja,

²¹ *Ringeisen v Austria* (No 1), *Ringeisen v Austria*, Judgment, Merits, App no 2614/65 (A/13), IHRL 8 (ECHR 1971), 16th July 1971, European Court of Human Rights [ECHR].

²² Oliver Nikolić, *Naknada štete i jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava*, Zrenjanin, 2017., str.193.

jer države nema bez građana i bez ispunjenja građanskih obaveza prema državi (poput uplate računa za vodu i struju ili uplate poreza državi).

3. Zaključak

Oštećeni je u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini samo sporedni procesni subjekt (osim u Republici Srpskoj gdje može biti i glavni procesni subjekt). Oštećeni je učesnik postupka, sa jednom određenom situacijom, tačno predviđenom zakonom, koja ga čini nekom vrstom uzgrednog tužioca.²³ Ima, između ostalog, pravo da podnese pritužbu uredu tužioca na odluku tužilaštva o nesprovođenju i obustavi istrage istrage, te pravo na postavljanja i ostvarivanje imovinskopravnog zahteva.²⁴ Zatim, ima pravo: kao i svaki drugi građanin da prijavi izvršenje određenog krivičnog djela²⁵; da ga tužilac obavijesti roku od osam dana o razlozima zbog kojih istraga nije završena u roku od šest mjeseci od donošenja naredbe o provođenju istrage; da bude upoznat sa rezultatima pregovaranja o krivici; da bude obaviješten o povlačenju optužnice; da prisustvuje saslušanju svjedoka ili vještaka van sudnice, kao i rekonstrukciji događaja; (i dužnost) da bude saslušan u svojstvu svjedoka u istrazi i na glavnom pretresu; da prisustvuje glavnom pretresu; na završnu riječ; na izjavljivanje žalbe na odluku suda o troškovima krivičnog postupka i imovinskopravnom zahtjevu; da bude obaviješten o odustanku od gonjenja u postupku prema maloljetniku itd.

Međutim, naknada štete kroz ostvarenje imovinskopravnog zahtjeva svedena je zakonskim odredbama samo na osuđenog (ili počinioca zločina), dok naknada štete od države izostaje, i to posebno kada je riječ o žrtvama trgovine ljudima i terorizma, kao i žrtvama silovanja u ratu ili žrtvama torture. Nejasno je i da li su prava žrtve zaštićena već od trenutka podnošenja prijave (od prava na informaciju, prava na aktivno učešće u postupku i pravo na pravično postupanje). Slična je situacija i sa procedurom vezanom za zaključenje sporazuma o priznanju krivice, iz koje je takođe u značajnoj mjeri isključen oštećeni. Uz to, u zakonu je izostavljena obaveza suda da optužnicu dostavi oštećenom. Iako se može pretpostaviti da je *ratio legis* ovakvog rješenja u obezbijedivanju veće efikasnosti postupka, te uvjerenju da će interese oštećenog u ovoj fazi postupka zastupati javni tužilac - ono je ipak teško razumljivo.

Osim toga, žrtve krivičnih djela imaju pravo na materijalnu, medicinsku, psihološku i socijalnu pomoć kroz vladin, volonterski, lokalni sektor, kao i iz svog okruženja, te i pravo na obavještenje o raspoloživosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite i drugih relevantnih vrsta pomoći, uz obavezu države da to obezbijedi. Kroz viktimološke obuke neophodno je obezbijediti edukacije zaposlenih u policiji, pravosuđu, zdravstvu i sektoru socijalne zaštite, kao i drugog profesionalnog osoblja, a trebalo bi da prođu i posebne viktimološke obuke koja su u vezi sa rehabilitacijom, restitucijom i

²³ Vasiljević, T. (1981). *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, str. 182.

²⁴ Imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed izvršenja krivičnog djela raspraviće se na prijedlog ovlašćenog lica u krivičnom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak. Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništavanje određenog pravnog posla.

²⁵ Međutim, prijavljivanje krivičnog djela je propisano i kao obaveza, i to onda kada neprijavljivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo.

resocijalizacijom žrtava krivičnih djela. Postupanje prema žrtvama u pomenutim državnim i javnim službama mora biti jasno propisano kroz viktimološke smjernice koje su inkorporirane u pravilnike/protokole o postupanju sa žrtvama krivičnih djela. Takođe, prilikom pružanja usluga i pomoći žrtvama, pažnju je neophodno posvetiti onim žrtvama koje imaju posebne potrebe usljed štete koja im je nanijeta ili zbog faktora kakvi su navedeni u stavu 3. Deklaracije. Osim toga, države bi trebalo da razmotre uvođenje u nacionalnu regulativu normi kojima se zabranjuje zloupotreba moći i uvodi nadoknada za žrtve takvih zloupotreba. kao i uspostavljanje multilateralnih međunarodnih sporazuma koji se odnose na žrtve, onako kako ih definiše stav 18. ove deklaracije.

Demokratske države bi trebale, prema Deklaraciji, da povremeno revidiraju postojeću regulativu i praksu kako bi se obezbijedila njihova delotvornost i u okolnostima koje se mijenjaju, te da ukoliko je to neophodno - donesu i sprovedu zakone kojima se zabranjuju djela koja predstavljaju ozbiljnu zloupotrebu političke ili ekonomske moći, da unapređuju politiku i mehanizme za prevenciju ovakvih djela, kao i da razviju adekvatan sistem u okviru kojeg žrtve ovakvih djela mogu da realizuju svoja prava i dobiju odštetu. Vlade bi trebalo da revidiraju svoje djelovanje, propise i zakone, kako bi se restitucija uvela kao opcija u krivičnim procesima, uz ostale krivične sankcije i u slučajevima gdje postoji ozbiljna šteta za životnu sredinu - restitucija bi, ukoliko se odredi i u mjeri u kojoj je to moguće, trebalo da podrazumijeva obnavljanje životne sredine, rekonstrukciju infrastrukture, zamjenu objekata koji pripadaju zajednici i nadoknadu troškova preseljenja, uvijek kada nastala šteta za posljedicu ima preseljenje zajednice. Prema odredbama Deklaracije, ali i Evropske direktive o naknadi štete, ova restitucija mora biti omogućena i u slučajevima kada javni zvaničnici ili druga privatna ili pravna lica/zastupnici sa zvaničnom ili poluzvaničnom ulogom, prekrše nacionalne krivične zakone. U slučajevima kada država pod čijom nadležnošću je došlo do činjenja ili nečinjenja koji su za rezultat imali viktimizaciju više ne postoji, država ili vlada sljedbenik trebalo bi da restituiše ove žrtve.

LITERATURA

a) Knjige i članci

1. Adžajlić-Dedović, A., Simović, M. M. et al., *Forenzička viktimologija i psihologija*, Laktaši, Grafomark, Banja Luka, 2021.
2. Grubač, M., *Krivično procesno pravo, Knjiga I: Uvod i opšti deo krivičnog procesnog prava, VI izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Beograd, 2009.
3. Krapac, D., Lončarević, D., *Oštećenik kao tužitelj u krivičnom postupku – ustanova supsidijarne tužbe kao korektiv monopola javnog tužioca na krivično gonjenje u jugoslavenskom krivičnom postupku: pravni i teorijski okviri, praktični domašaj*, Pravni fakultet, Zagreb, 1985.
4. Mrvić, N., *Pravo žrtava na naknadu štete u krivičnom postupku*, Institut za uporedno pravo u Beogradu, Beograd, 2018.
5. Nikolić, O., *Naknada štete i jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava*, Zrenjanin, 2017..
6. Ogorelica N., *Kazneno procesualno pravo s osobitim obzirom na judikaturu kralj. stola sedmorice i kasacionoga suda bečkoga*, Zagreb, 1899.
7. Pavlović, Z., *Razmatranja o samostalnom i nezavisnom pravosuđu*, Glasnik Advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, broj 7-8/2001, str. 373–384.
8. Pavlović Z., *Javni tužilac kao subjekat prevencije kriminaliteta*, u monografiji “Kazneno zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta”, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2008, str. 170-186.
9. Pavlović, Z., *Opšta razmatranja o policiji i javnom tužilaštvu kao subjektima borbe protiv kriminaliteta*, u Monografiji “Javno tužilaštvo, policija, krivični sud i suzbijanje kriminaliteta”, Beograd, UTS, 2008, str. 214 – 222.
10. Pavlović, Z., *Neke specifičnosti oštećenog kao supsidijarnog tužioca (u kaznenom procesnom pravu RS)*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 49, 3, 2012, str. 615- 632.
11. Petrić, B., *Komentar Zakona o krivičnom postupku*, Grafosrem, Šid, 1982.
12. Tomašević, G., Pajčić, M., *Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 15, broj 2/2008, str. 817-857.
13. Scalia, A., *The Rule of Law as a Law of Rules*, University of Chicago Law Review, vol. 56, 4/1989.
14. Sessa, Đ., *Povjerenje u sudstvo, ponašanje sudaca i kodeksi sudačke etike kao sredstvo za suzbijanje korupcije i dojma o njenom postojanju*, Hrvatska pravna revija, 7, 2, 2007.
15. Simović, N.M., Ramljak, A., *Viktimologija*, Panevropski univerzitet „Apeiron“, Banja Luka, 2006.

16. Simović, N.M., Simović, V., Todorović, Lj., *Krivični postupak Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i Republike Srpske*, Sarajevo, 2009.
17. Simović, N.M., Adžajić Dedović, A., *Reforma sistema zaštite žrtava krivičnih djela u Bosni i Hercegovini*, u: "Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standardi, norma i praksa)", Srpsko udruženje za krivičnopravni teoriju i praksu, Beograd, 2020.
18. Simović, N.M., Simović, M.M., *Oštećeno lice i krivično procesno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine (međunarodni pravni standardi, norma, praksa i mjere unapređenja)*, u: "Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite (međunarodni pravni standardi, regionalna krivična zakonodavstva, primena i mere unapređenja)", Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2020.
19. Simović, M.V., Simović, M.M., *Oštećeni u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini: trenutno stanje i budući izazovi*, u: "Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (međunarodni pravni standardi, norma i praksa)", Srpsko udruženje za krivičnopravni teoriju i praksu, Beograd, 2020.
20. Simović, N.M., Simović, M.V., Govedarica, M., *Krivično procesno pravo, Uvod i opšti dio, šesto izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2021.
21. Simović, M.M., Simović, M.V., *Žrtve krivičnih djela i krivičnopravni instrumenti zaštite*, Laktaši, Grafomark, 2021.
22. Simović, N.M., Adžajić-Dedović, A., Simović, M.M., Simović, M.V., Angeleski, M., *Kritička viktimologija o žrtvi, mitu i korupciji*, Laktaši, Grafomark, 2021.
23. Simović N.M., Blagojević, M., Simović, M.V., *Međunarodno krivično pravo, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, 2023.
24. Simović, N.M., Simović, M.M., Simović, M.V., Simović, M., *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Istraživački centar, Banja Luka, 2023.
25. Vasiljević, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, III izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Savremena administracija, Beograd, 1981.
26. Zobec, Ž., *Zaostajanje inštituta supsidiarnega tožilca*, Pravnik, Ljubljana, 4-6/1965.

b) Pravni propisi (domaći)

1. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH²⁶ ("Službene novine Federacije BiH", br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020).
2. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske "Službeni glasnik Republike Srpske", 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021).
3. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službene novine Federacije BiH", broj 36/2003).

²⁶ "Službene novine Federacije BiH", br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020.

Marina M. Simović, PhD, Full Professor

Secretary of the Ombudsman for Children of the Republic of Srpska
Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University "Apeiron" in Banja Luka

Azra Adžajlić – Dedović, PhD, Full professor

Faculty of Criminology, Criminology and Security Studies, University of Sarajevo

RULE OF LAW AND PROTECTION OF VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA - PROPOSED MEASURES DE LEGE FERENDA

Summary: Bosnia and Herzegovina is according to the Constitution of Bosnia and Herzegovina (Annex 4. General framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina) democratic and secular country. Protection of victims of criminal offenses in Bosnia and Herzegovina is the best an indicator of the underdevelopment of democracy and the inconsistency of legal regulations with the European acquis and the Constitution of Bosnia and Herzegovina, but also the inability of the authorities in Bosnia and Herzegovina to 30 years after the war provide equal protection of human rights and especially legal protection victims of criminal acts. The rule of law implies equality in rights and equal treatment of all citizens in the entire territory of Bosnia and Herzegovina. In democratic societies, power should be in "services of citizens", and the judiciary should be in "service of citizens" or "house of justice for all disenfranchised" and not just those who are harmed.

The authors analyze the current legal provisions on the protection of injured parties and realization of their right to compensation for damages, and that is for the sake of change of criminal legislation and preventing the victims from being denied protection by which they are secondarily victimized and disenfranchised. Better and more effective protection of victims of criminal offenses is possible, according to the authors, through the proposal of de lege ferenda measures and their adoption, works compliance with international standards. The starting assumption is that laws on criminal procedure that apply in Bosnia and Herzegovina, with the definition and rights of the victim, they produce secondary victimization victims of criminal acts and violation of their right to fair treatment from Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedom and the Constitution of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: injured party, victim, criminal act, criminal procedure, rule of law.